

REPUBLIKA SLOVENIJA
VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE
KOMISIJA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA REŠEVANJE VPRAŠANJ PRIKRITIH GROBIŠČ

T: 01 230 59 74
E: glavna.pisarna@mors.si
www.mors.si

Številka: 131-24/2022
Datum: 20. 3. 2023

Program dela Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč za leto 2023

I. UVOD

Varstvo vojnih grobišč in varstvo prikritih vojnih grobišč je v Republiki Sloveniji urejeno z:

- Zakonom o vojnih grobiščih (Uradni list RS, št. 65/03, 72/09 in 32/17, v nadaljnjem besedilu: ZVG) in
- Zakonom o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev (Uradni list RS, št. 55/15 in 92/21, v nadaljnjem besedilu: ZPVG PŽ).

Varstvo vojnih grobišč in varstvo prikritih vojnih grobišč je v pristojnosti Republike Slovenije.

Vlada Republike Slovenije

ZPVG PŽ v 3. členu določa, da je za varstvo prikritih vojnih grobišč pristojno ministrstvo, ki je pristojno za vojna grobišča, torej ministrstvo za obrambo, saj Zakon o državni upravi (ZDU-1) v 35. členu določa, da Ministrstvo za obrambo opravlja naloge na področjih obrambnega sistema, sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, vojnih invalidov, vojnih veteranov in žrtev vojnega nasilja ter vojnih grobišč.

Do spremembe v letu 2021 je varstvo prikritih vojnih grobišč sodilo pod okrilje Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo, varstvo vojnih grobišč pa pod Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. V okviru Ministrstva za obrambo je bila v letu 2021 ustanovljena Uprava Republike Slovenije za vojaško dediščino (v nadaljnjem besedilu: URSVD), ki je v celoti prevzela pristojnost izvajanja upravljanja in varstva vojnih grobišč in prikritih vojnih grobišč.

Komisija Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč

Za vodenje aktivnosti pri postopku odkrivanja prikritih vojnih grobišč, v skladu z ZPVGŽ in ZVG, je Vlada Republike Slovenije na seji dne 10. 5. 2022 imenovala Komisijo Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč (v nadaljnjem besedilu: Komisija), ki jo sestavljajo:

- dr. Jože Dežman, predsednik
- dr. Mitja Ferenc, član
- dr. Anton Velušček, član
- dr. Maksimiljan Sagadin, član
- dr. Jožef Možina, član
- dr. Renato Podbersič, član
- Breda Gačnik, članica
- dr. Tomaž Ivešič, član
- Peter Sušnik, član

Naloge tajnika in namestnice tajnika Komisije ter strokovne, tehnične in administrativne naloge za potrebe Komisije opravljata zaposlena na URSVD.

Sredstva za delo Komisije so zagotavljana v okviru proračuna Ministrstvo za obrambo, URSVD

II. PROGRAM DELA KOMISIJE VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA REŠEVANJE VPRAŠANJ PRIKRITIH GROBIŠČ ZA LETO 2023

Podlaga za pripravo Programa dela Komisije Vlade Republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč za leto 2023 je tretji odstavek 4. člena ZPVGŽ in 6. člen ZPVGŽ, ki določa, da postopek odkrivanja prikritih vojnih grobišč obsega:

- zbiranje in obdelovanje podatkov o prikritih vojnih grobiščih in grobovih,
- evidentiranje prikritih vojnih grobišč in grobov, njihovo začasno obeležitev in zavarovanje,
- potrjevanje grobišč,
- skupinsko ali posamično identifikacijo, če je to mogoče,
- pokop žrtev,
- predlog za vpis grobišča v register vojnih grobišč in v register kulturne dediščine,
- ureditev grobišča.

1. Zbiranje in obdelava podatkov o prikritih vojnih grobiščih in grobovih - urejanje evidenc in baze

Na podlagi opravljenega dela in izkušenj izvajanja aktivnosti pri postopkih odkrivanja prikritih vojnih grobišč v letih 2015 – 2020 ter na podlagi Elaborata in vsebinske nadgradnje obstoječe baze in aplikacije Grobišča, ki ga je Komisija naročila v letu 2020, bo tudi v letu 2023 ena njenih prednostnih nalog ureditev in dopolnitev baze vojnih grobišč z ustreznimi evidencami in ažurnimi podatki. Podatke pa bo Komisija pridobivala tudi v sodelovanju z ustreznimi domačimi in tujimi ustanovami (državni arhivi, inštituti itd.). Hkrati se bo nadaljevalo z zbiranjem in obdelavo podatkov o novih prikritih grobiščih, njihovim potrjevanjem, evidentiranjem in začasnim zavarovanjem, kar bo vključevalo tudi terensko delo.

Gre predvsem za preverjanje stanja, vzpostavitev preverjenih temeljnih kategorij, ki nato omogočajo upravljanje, urejanje, načrtovanje posegov: evidentirano – neraziskano, nepotrjeno, potrjeno, urejeno, drugo.

Dr. Ferenc pripravlja temeljni pregled stanja s podrobnim opisom 712 grobišč (nastanek, raziskave...) in opisom delovanja Komisije od leta 1990 dalje. Projekt vzpostavljanja baze in aplikacije Grobišče s Filozofsko fakulteto se nadaljuje tudi v letu 2023.

V letu 2023 bo izšlo tudi šesto poročilo Komisije pri Založbi Družina.

Komisija z namenom večje integracije podatkovnih baz javnih ustanov predlaga Vladi Republike Slovenije, da v vlogi ustanovitelja javnega raziskovalnega zavoda Inštituta za novejšo zgodovino določi, da se vpogled in uporabo »Zbirke podatkov o smrtnih žrtvah med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med 2. svetovno vojno in neposredno po njej«, ki jo Inštitut za novejšo zgodovino vodi in upravlja, z vsemi pripadajočimi podatki, zbirkami in podlagami omogoči Komisiji, Upravi za vojaško dediščino ter pogodbenim podizvajalcem, ki izdelujejo ali urejajo evidence in baze po njihovih naročilih.

Komisija v letu 2023 načrtuje pripravo predlogov za vpis urejenih grobišč v register vojnih grobišč po ZVG. Na podlagi izvedenih vpisov v register vojnih grobišč, Komisija pričakuje, da se bo uredilo tudi vprašanje vpisa prikritih grobišč v register kulturne dediščine (12. člen ZPVGŽ).

2. Potrjevanje grobišč/sondiranje

Na podlagi objavljenega javnega razpisa za sondiranje in izkope v letih 2023/2024 bo izbrani izvajalec v letu 2023 opravljal sondiranja na lokacijah. V primeru zanesljivih informacij o obstoju še nepoznatih grobišč, bodo sondiranja opravljena tudi na teh lokacijah, glede na finančne zmožnosti, npr. v naselju Poljane v občini Cerklje ob Gori in Goriških Brdih.

Komisija je v letu 2022 imenovala ožjo delovno skupino za pripravo programa sondiranja in izkopov, katere člani so: Mitja Ferenc, Peter Sušnik, Renato Podbersič, Milan Sagadin in Jurij

Pušlar, URSVD. Vodja skupine je Mitja Ferenc. Skupina bo v letu 2023 pripravila program sondiranja in izkopov.

3. Prekop žrtev iz grobišča Jama pod Macesnovo gorico in ureditev grobišča Barbara rov v Hudi Jami

Ekshumacija posmrtnih ostankov žrtev iz brezna je bila zaključena v mesecu oktobru 2022. Trenutna številka posmrtnih ostankov je 3450. Dokončna potrditev števila žrtev bo znana po zaključenem podrobnem antropološkem pregledu najdenih posmrtnih ostankov in bo predvidoma zaključen maja 2023. Do sprejema odločitve o lokaciji pokopa bodo posmrtni ostanki žrtev shranjeni v začasni kostnici v Kočevju. Pogodba o začasni shranitvi posmrtnih ostankov je sklenjena z Javnim podjetjem Komunala Kočevje za dobo enega leta (do oktobra 2023) z možnostjo podaljšanja. Pri izkopu je bilo najdenih več kot 7000 predmetov.

Komisija predlaga, da se Vlada Republike Slovenije seznaní z evidentiranimi predlogi lokacij pokopa na urejenem grobnem prostoru pokopališč ter določi lokacijo pokopa ekshumiranih neidentificiranih žrtev. Na osnovi evidentiranih lokacij (pokopališče Žale v Ljubljani, pokopališče v Kočevju, pokopališče v Turnišču, pokopališče na Brezjah), Komisija predlaga, da Vlada Republike Slovenije določi pokopališče Žale v Ljubljani kot pokopno mesto, ker ima osrednje pokopališče glavnega mesta države simbolični pomen.

Z Občino Laško potekajo pogovori o ureditvi grobišča Barbara rov v Hudi Jami. V prvi fazi obnove se v letu 2023 planira ureditev prezračevanja in električne napeljave.

4. Prekopi

Komisija bo v okviru postopkov odkrivanja prikritih vojnih grobišč v letu 2023 vključila prikrita vojna grobišča z žrtvami iz vrst slovenskega in romskega prebivalstva. Komisija bo v sklop prekopov vključila tudi individualne in družinske pobude za izkope, ki jih bodo podali svojci žrtev (npr. individualni izkop za pokopališkim zidom v Šentvidu, Ljubljana).

Poleg izvedbe prekopov po seznamu iz Evidence prikritih vojnih grobišč bo Komisija prekope izvajala tudi skladno z 13. členom ZPVGŽ, ki ureja naključno odkrita vojna grobišča. Prekopi se bodo izvajali na podlagi objavljenega javnega razpisa za sondiranje in izkope v letih 2023/2024.

Vsi postopki prekopa žrtev morajo biti izvedeni skladno z Zakonom o vojnih grobiščih (Uradni list RS, št. 65/03, 72/09 in 32/17) in z Zakonom o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev (Uradni list RS, št. 55/15 in 92/21) Odkrivanje vojnih grobišč in prekop žrtev mora biti izvedeno v

skladu s pravili arheološke in antropološke stroke. Nadzor nad izvajanjem del bo vodila Komisija, kakor tudi način pokopa.

5. Pokop žrtev

V okviru postopka odkrivanja prikritih vojnih grobišč ima Komisija posebno pristojnost odločanja o vrsti pokopa posmrtnih ostankov žrtev novoodkritih grobišč.

Komisija pričakuje, da bo v letu 2023 uspela pridobiti ustrezno pokopno polje za pokop posmrtnih ostankov žrtev na osrednjem pokopališču Žale v Ljubljani. Dosedanja prizadevanja za pridobitev ustreznega pokopnega mesta na pokopališču Žale ter pogovori z Mestno občino Ljubljana oz. upravljavcem pokopališča Žale namreč niso bila uspešna. Pri tem Komisija poudarja, da se je postopek odkrivanja prikritih grobišč že začel izvajati tudi na območju osrednje Slovenije, ki gravitira na Ljubljano. Po pridobitvi ustreznega pokopnega mesta na osrednjem pokopališču Žale v Ljubljani, se na tej lokaciji predvideva tudi pokop posmrtnih ostankov umorjenih Romov iz Mačkovca, Iške in Sodražice. Zaradi pokopa večjega števila žrtev iz grobišča Jama pod Macesnovo gorico in drugih grobišč, bo potrebno na pokopališču Žale zagotoviti tudi večje, monumentalno pokopno polje. Komisija predvideva gradnjo spomenika in kostnice, ki bi lahko sprejela prekopane posmrtne ostanke smrtnih žrtev 2.svetovne vojne in revolucionarnega nasilja.

Komisija in URSVD bosta v letu 2023 pripravila oceno stanja posmrtnih ostankov žrtev v kostnicah in določila skupine žrtev za pokop v Parku spominov na pokopališču Dobrava oz. na predlaganih drugih pokopnih mest. Glede skupin tujcev bo potrebno določiti protokol, na podlagi katerega se določi pokop, saj Slovenija ne more prevzeti vseh stroškov. Če želi Slovenija pokopati hrvaške žrtve, mora pridobiti uradno soglasje Hrvaške. Komisija predlaga ponovno oživitvev slovenske - hrvaške mešane komisije.

Pokopi se bodo po potrebi izvedli tudi na kraju najdbe grobišča oziroma v kostnici ali v družinskem grobu na zahtevo svojcev žrtve.

V zvezi s pokopi žrtev Komisija v letu 2023 zaključuje s postavitvijo spomenika na pokopališču v Prigorici (Videm), kjer so pokopane žrtve iz brezen Konfin I, Konfin II in Žiglovice, ter načrtuje spomenika na lokalnih pokopališčih, v skladu s sprejetimi rešitvami za enotno ureditev grobov in sicer v Rovtah in Dolenjih Kamencah.

6. Depo vzorcev za identifikacijo

Skladno s 10. členom ZPVG PŽ bo v primerih, ko je to mogoče, Komisija zagotavljala identifikacijo posmrtnih ostankov slovenskih žrtev tudi z odvzemom vzorcev DNK za morebitno naknadno genetsko analizo.

Na primeru žrtev iz grobišča v rudniškem rovu sv. Barbare v Hudi jami se je vzpostavila dobra praksa vključitve Nacionalnega forenzičnega laboratorija Generalne policijske uprave v postopke vzorčenja oz. odvzema vzorcev iz desnih stegnenic žrtev za morebitno nadaljnjo DNK analizo in identifikacijo. Po sklepu Komisije so odvzeti vzorci, pod strokovnim nadzorom Nacionalnega forenzičnega laboratorija Generalne policijske uprave, ustrezno hranjeni v srednjem prekatu kostnice na pokopališču v Škofji Loki, ki ga ima URSVD v najemu.

Tudi najdeni predmeti pri prekopu ali sondiranju grobišč, ki bi lahko pripomogli k identifikaciji žrtev so zavarovani in evidentirani skladno z načeli forenzične in arheološke stroke ter metodologijo, ki jo je predpisala Komisija. Vsak predmet, ki je najden pri postopku odkrivanja prikritih vojnih grobišč (potrjevanje/sondiranje, prekop, intenzivni arheološki površinski pregled terena, sanitarni iznos iz jam, itd.) izvajalec in policija zavarujeta in evidentirata skladno z načeli forenzične in arheološke stroke. Metodologijo izvedbe sondiranja in prekopov je sprejela Komisija, ki zagotavlja, da se najdeni predmeti zavarujejo, evidentira se tudi mesto najdbe predmeta, posamezni predmet pa se poveže s konkretnim človeškim skeletnim ostankom. V primeru, ko obstaja možnost povezave predmeta s skeletnim ostankom, se na njegovi podlagi poskuša ugotoviti identiteto osebe, ki ji je predmet pripadal.

Vprašanje identifikacije izkopanih žrtev bo potrebno obravnavati v ustreznem zakonodajnem okviru, ki bo med drugim določil tudi postopke zbiranja, evidentiranja in upravljanja s podatki DNK žrtev in sorodnikov pogrešanih oseb. V ta zakonodajni okvir bo moralo biti vključeno tudi sodelovanje služb Ministrstva za notranje zadeve (Nacionalni forenzični laboratorij) z ustreznimi strokovnimi službami agencij, nevladnih in mednarodnih organizacij pri postopkih analiz. Glede na že opravljene posvete in prejeta pojasnila Policije je evidentiranih dilem, ki presegajo aktualni pravni red Republike Slovenije toliko, da onemogočajo odločitev o nadaljnjem ravnanju z vzorci, ki so hranjeni v kostnici v Škofji Loki, najeti na predlog Komisije.

Komisija predlaga, da Vlada Republike Slovenije imenuje posebno delovno skupino za pripravo pravne podlage in operativnih izvedbenih navodil za zbiranje, evidentiranje in upravljanje z DNK ter za identifikacijo žrtev. Vodenje delovne skupine naj prevzame Uprava za vojaško dediščino, člani pa naj bodo predstavniki Nacionalnega forenzičnega laboratorija, Ministrstva za notranje zadeve, Ministrstva za javno upravo in Ministrstva za pravosodje ter nevladnih organizacij, ki predstavljajo sorodnike žrtev.

7. Ureditev grobišč

Komisija v letu 2023 načrtuje ureditev tistih grobišč, ki so bila potrjena v prejšnjih letih in še niso urejena. Z ureditvijo predvidenih lokacij bo Komisija postopoma izenačila stanje raziskanih in urejenih grobišč, ki bodo tako primerna za vpis v register vojnih grobišč in nato v register nepremične kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo, skladno z zakonom, ki ureja varstvo kulturne dediščine. Komisija bo v letu 2023 pripravila predloge/vloge za vpis v register vojnih grobišč pri URSVD, ki se vodi po ZVG. Komisija pričakuje, da bo Ministrstvo za kulturo, Zavod za varstvo kulturne dediščine, pripravil kriterije in standarde za vpis vojnih grobišč (t.j. urejenih prikritih vojnih grobišč) v register nepremične kulturne dediščine.

Komisija bo za potrebe ureditve grobišč in za pripravo predloga za vpis v register vojnih grobišč po potrebi uporabila tudi geodetske storitve, s katerimi bo uredila parcelne meje, določila funkcionalno zemljišče, na katerem se nahaja grobišče, določila omejitve lastninske pravice (za morebitno povračilo škode) ali omogočila odkup dela zemljišča.

Komisija bo v sodelovanju z URSVD vzpostavila program nadzora in vzdrževanja že urejenih grobišč in po potrebi (poškodbe, odstranitve) znova začasno obeležila in zavarovala prikrita vojna grobišča iz Evidence prikritih grobišč oziroma bo začasno obeležila in zavarovala prikrita vojna grobišča, ki bodo na novo evidentirana. Predvsem je treba urediti ograje in križe, kot osnovni material se ohrani smrekov les, sanacija in zaščita lesenih delov pa se bo izvajala na štiri do pet let.

Na tej podlagi bo v letu 2023 Komisija naročila tudi pregled in oceno stanja do sedaj urejenih grobišč ter njihovo ustrezno sanacijo. V okviru rednih del bo potrebno predvideti tudi vzdrževanje že urejenih grobišč.

8. Hramba predmetov

Na podlagi sklenjenega *Protokola prevzema predmetov trajne hrambe pri prekopih žrtev vojnega in povojnega nasilja*, Komisija skrbi za izvajanje postopka pri določanju predmetov trajne hrambe in prevzemu teh predmetov v muzeje. Komisija pričakuje, da bo Ministrstvo za kulturo za realizacijo priprave in prevzema predmetov trajne hrambe v pristojne muzeje, pripravilo ustrezne strokovne kriterije in oceno stroškov konzerviranja-restavriranja predmetov.

Do nadaljnjega se vsi predmeti, najdeni ob izkopih, predajo v trajno hrambo Muzeju novejše zgodovine.

9. Delo komisije (sejnine in stroški članov komisije, strokovna literatura, oprema, nadomestila za strokovno delo članom komisije, zakonodaja)

Sejnine in stroške za udeležbo na seji URSVD obračuna na podlagi sklepa Vlade RS št. 01201-10/2008/5 in Uredbe o sejinah in povračilih stroškov v javnih skladih, javnih agencijah, javnih zavodih in javnih gospodarskih zavodih (Uradni list RS, št. 16/09, 107/10, 66/12, 51/13 in 6/15).

Člani komisije so skladno s 4. členom ZPVGŽ upravičeni do povračila stroškov, nastalih v zvezi z opravljanjem strokovnih nalog in do ustreznega nadomestila za njihovo dejansko opravljeno delo. Vlada Republike Slovenije je na 88. redni seji dne 19. 5. 2016 določila višino nadomestila za opravljanje strokovnih nalog članov Komisije (Sklep št. 13100-4/2016/3).

Komisija bo v letu 2023 dejavna tudi na področju mednarodnega sodelovanja s pristojnimi inštitucijami držav, katerih državljani so žrtve v prikritih vojnih grobiščih na območju Republike Slovenije. Komisija bo predvsem okrepila funkcionalno sodelovanje na podlagi meddržavnih sporazumov (z Republiko Hrvaško, Italijansko republiko in Zvezno republiko Nemčijo) ter skušala vzpostaviti sodelovanje tudi tam, kjer sporazumov ni (Republika Srbija in Črna Gora).

Komisija ugotavlja, da pri izvajanju določenih nalog prihaja do nejasnosti in ovir (npr. nestrinjanje lastnika nepremičnine s potrjevanjem in urejanjem prikritih grobišč, vpis prikritih grobišč v register kulturne dediščine), zato bi bilo potrebno pripraviti analizo izvajanja Zakona o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev ter pripraviti zaključke in ugotovitve.

10. Zaključek

Komisija je v minulem obdobju vzpostavila dobro prakso in ustrezen postopek odkrivanja prikritih vojnih grobišč, ki omogoča spoštljivo in uspešno izvajanje zakonskih nalog do žrtev in njihovih svojcev. Za še lažje in uspešnejše izvajanje postopka odkrivanja prikritih vojnih grobišč bo potrebno v letu 2023 še izboljšati administrativne postopke pristojnega ministrstva. Poleg tega je potrebno izboljšati komunikacijo z lastniki in upravljavci zemljišč na katerih so prikrita vojna grobišča, dodatno pa bo Komisija o načrtovanih letnih dejavnostih predhodno obveščala lokalne skupnosti, upravne enote, lokalne verske skupnosti in zainteresirano javnost. Komisija ugotavlja potrebo po analizi področne zakonodaje ter spremembah glede ureditve vprašanj pridobivanja soglasij lastnikov zemljišč na območjih izkopov.

Dr. Jože DEŽMAN
PRESEDNIK KOMISIJE

